

Carolina Øverlien

Våld mellan ungdomar i nära relationer

Digitala medier och utövande av kontroll

Teenage intimate partner violence. Digital media and coercive control

The aim of this article is to describe violence and its different forms in an everyday context, through interviews with teenagers experiencing intimate partner violence, focusing on the violence that takes place in the digital arena. Using Evan Stark's concept of *coercive control*, the dynamics of digital violence is explored. The conclusion is that the violence that takes place in the digital arena should be understood as a form of psychological violence. Furthermore, teenage intimate partner violence is a serious societal problem showing patterns and phenomenology similar to intimate partner violence between adults, and it must therefore be taken just as seriously.

Carolina Øverlien, docent i socialt arbete, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, och forskningsledare, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), Oslo, Norge.

Kontakt: carolina.overlien@socarb.su.se

Inledning

Våld i nära relationer har under lång tid varit en fråga högt uppe på den politiska dagordningen i flera av de nordiska länderna. Ett antal prevalensstudier i Norden har dokumenterat omfattningen av vuxna som blir utsatta för våld av en annan vuxen de har eller haft en nära relation till (Helweg-Larsen & Fredriksen, 2007; Thoresen & Hjemdal, 2014; NCK, 2014; Nybergh et al., 2013). Även omfattningen av barn och ungdomars våldsutsatthet, där vuxna är förövare och barn offer, har belysts i forskning och fått stor uppmärksamhet medialt och politiskt (Janson, Jernbro & Långberg, 2011; Mossige & Stefansen, 2016; Oldrup et al., 2016). Flera studier, som Skolundersökningen om brott (Brottsförebyggande rådet, 2015) och Kartläggningen om barn och ungas psykiska ohälsa (Statens Folkhälsoinstitut, 2009) i Sverige och Olweusundersökningen i Norge (Olweus, 2004) har kartlagt barn och ungas generella utsatthet för våld, hot och mobbning, där både vuxna och barn kan vara de som mobbar och utsätter andra för våld. Det är dock få nordiska studier som har, kvalitativt eller kvantitativt, specifikt belyst fenomenet med ungdomars våld i nära relationer, ett våld som utövas inom ramen för en nära relation och inom den intima sfären, men där förövaren är en ungdom, snarare än vuxen.¹ Behovet av mer forskningsbaserad kunskap efterlyses, bland annat i den senaste svenska statliga offentliga utredningen om våld, SOU 2015:55. Ett undantag är den danska studien Unge og kærestevold i Danmark (Schütt, Frederiksen & Helweg-Larsen, 2008). I den här studien svarade 2 125 unga i åldern 16–24 år på en enkät som hade som mål att mäta omfattningen av problemet. Fem fokusgruppsintervjuer genomfördes i syfte att belysa ungdomars attityder till att använda våld i nära relationer. Studien visade att 10 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna i Danmark har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld det senaste året av en *kjæreste*, och 5 procent av flickorna och 2 procent av pojkarna har utsatts för psykiskt våld. Ju yngre respondenterna var, desto vanligare var våldsutsattheten, och ytterst få hade anmält eller talat med en vuxen om det de upplevt. Ett annat undantag är den svenska avhandlingsstudien av Blom (2015), där 3 170 ungdomar eller unga vuxna i åldern 15–23 år besvarat en enkät om generell våldsutsatthet och hälsa. Totalt uppger 6 procent av de unga kvinnorna att de utsatts för allvarligt sexuellt våld de senaste 12 månaderna, och av dem uppger 28 procent att förövaren är en tidigare partner och 13 procent att förövaren är en nuvarande

1 På våldsforskningsfältet används en rad olika begrepp, ibland för samma fenomen och ibland med skillnader som inte uttalar explicit. Det kan få stora implikationer, bland annat för att prevalensstudier mäter olika fenomen och därför blir svåra att jämföra. Våld mellan ungdomar i nära relationer är ett lite beforskat fenomen och därför råder än större oklarhet om begrepp. I Sverige har begreppen våld mellan ungdom i nära relationer, våld i ungas nära relationer, våld och kränkningar i ungas parrelationer, dejtingvåld och killars våld mot tjejer använts, medan man i Norge och Danmark mest använder begreppet *kjærestevold*. I England används *teenage intimate partner violence* eller *interpersonal violence and abuse in young people's relationships*, medan man i USA använder begreppen *dating violence* eller *teen dating violence*.

partner. En stor del av det våld unga kvinnor utsätts för, sker alltså inom ramen för en nära relation, eller tidigare nära relation. Studien visar också tydliga könsskillnader. Unga kvinnor blir oftare utsatta för emotionellt och/eller sexuellt våld än unga män. Det framkommer också att polyviktisering är vanligt, det vill säga att man utsätts för flera olika typer av våld. Mönstret är tydligast bland våldsutsatta unga kvinnor.

Utanför de nordiska länderna har forskning om *teen dating violence* eller *teenage intimate partner violence* genomförts huvudsakligen i USA (jmf Finkelhor et al., 2015; Center for Disease Control and Prevention, 2013; Ackard, Neumark-Sztainer & Hannan, 2003) men också i England (jmf Barter et al., 2009). I den amerikanska Youth Risk Behavior Survey (YRBS) svarar 13 procent av flickorna i åldern 14–18 år och 7 procent av pojkarna i samma ålder att de utsatts för fysiskt våld av en pojkvän eller flickvän det senaste året (Center for Disease Control and Prevention, 2015) och i den engelska studien svarar så många som 25 procent av flickorna i åldern 13–18 år och 18 procent av pojkarna i samma ålder att de det senaste året utsatts för fysiskt våld av en pojkvän eller flickvän.

Flertalet studier visar att flickor har markant större risk för att utsättas för grovt våld än pojkar (Hellevik & Øverlien, 2016; Barter et al., 2009; Ackard, Neumark-Sztainer & Hannan, 2003) och att vissa tydliga sammanhang finns, som ökad risk för utsatthet om partnern är äldre (Hellevik & Øverlien, 2016; Volpe et al., 2013), om man har upplevt våld i uppväxthemmet (Hellevik & Øverlien, 2016; Smith & Williams, 1992), utsatts för mobbning (Hellevik & Øverlien, 2016; Espelage & Holt, 2007) och om man rapporterar låga skolprestationer (Hellevik & Øverlien, 2016). I likhet med vuxna som utsätts för våld i nära relationer så rapporterar ungdomar som utsatts för våld sämre hälsa och starka negativa emotionella reaktioner (Hellevik et al., 2015; Blom, 2015; Barter et al., 2009; Ackard et al., 2003).

Det finns alltså forskningsstudier, huvudsakligen från USA och England, som visar omfattningen av problemet och sammanhang med annan social och hälsomässig problematik. Men även på den internationella forskningsarenan är forskningsstudier om våld mellan ungdomar i nära relationer få, jämfört med studier om våld där både offer och förövare är vuxna. I synnerhet saknas kvalitativa studier som kan beskriva fenomenets dynamik, hur det kommer till uttryck i ungdomars liv eller vardagsliga konsekvenser för de drabbade. Om, och i så fall på vilket sätt, våldet mellan unga skiljer sig kvalitativt jämfört med våldet mellan vuxna, är i liten grad undersökt i vetenskapliga studier. Brottsförebyggande rådet (Brå) konstaterar i en rapport från 2009 (s. 28) att det behövs mer forskning på området. *Om partnervåld riktat mot unga kvalitativt skiljer sig från partnervåldet som förekommer bland något äldre kan vara en uppgift för kommande forskning att belysa.* Gottzén och Korkmaz (2013) konkluderar dock, i en mindre kvalitativ svensk studie om hur våldsutövande pojkar och våldsutsatta flickor berättar om våldet för sitt sociala nätverk, att varken våldsupplevelsen eller berätt-

tandet skiljer sig nämnvärt från vuxnas upplevelser och berättande, som beskrivs i till exempel Enander (2010) och Hydén (2005).

En avsevärd del av forskning om unga och internet har fokuserat på hur barn och unga utsätts för nätmobbning, det som i engelskspråkig litteratur benämns *cyberbullying* (jmf Patchin & Hinduja, 2015; Kowalski et al., 2014; Sabella, Patchin & Hinduja, 2013). Även det våld som utövas av någon man har eller har haft en nära eller intim relation till och som sker online eller digitalt, via mobiltelefoner och sociala medier, som Facebook och Instagram, har fått ökad uppmärksamhet i forskningen på senare tid (jmf Zweig & Dank, 2013; Alvarez, 2012; Draucker & Martsof, 2010). Mot bakgrund av hur stor del av vår kommunikation som sker digitalt och ungdomars höga konsumtion och aktiva deltagande på sociala medier (jmf Livingstone, Mascheroni & Staksrud, 2017; Holloway, Green & Livingstone, 2013; Staksrud, 2012; Staksrud & Livingstone, 2009), så är det dock påfallande hur lite beforskat fenomenet med digitalt våld i nära relationer är, i synnerhet kvalitativt. Syftet med den här artikeln är därför att, med hjälp av intervjuer av utsatta ungdomar, öka förståelsen för våld i ungdomars nära relationer och hur det kommer till uttryck i en vardaglig kontext, med speciellt fokus på det våld som sker digitalt. Med utgångspunkt i Evan Starks teori om *coercive control* (Stark, 2012; 2009; 2007) undersöks det digitala våldets uttryck i ungdomars nära relationer. Teorierna är ofta citerade och väl utprovade i forskning om vuxnas våld i nära relationer. Utmaningen är dock, som Stark (2007) skriver, att empiriskt kartlägga hur strategierna eller taktikerna används. Specifikt svarar artikeln på följande frågor: Hur utövas våld digitalt i ungdomarnas nära relationer? Hur påverkar den digitala utsattheten ungdomarnas vardagsliv? Vilka uttryck tar våldsutsattheten? Slutligen kommer dynamiken i ungdomarnas våldsutsatthet att diskuteras i relation till vuxnas våld i deras nära relationer.

Betydelsen av *coercive control*

I sin kritik mot forskningsfältet våld i nära relationer poängterar Evan Stark (2009; 2007) att den dominerande förståelsen av våld som episodiskt, som definierar våld som enkla handlingar (*the incident-specific violence definition*), har orsakat att fältet har stagnerat och fått en slagsida mot kriminologi och juridik². Centralt i hans kritik är problematiserandet av Michael Johnsons våldstypologi, beskriven i till exempel Johnson (2008), där Johnson delar upp fenomenet våld i nära relationer i olika kategorier. Ett grundläggande villkor för *coercive control*, menar Stark, är dess stän-

2 Stark använder ordet abuse, och inte violence. Jag läser hans definition av violence som smalare än det svenska begreppet våld, möjligen mer jämförbart med vårt begrepp misshandel. Jag väljer därför att använda ordet våld, trots att han uttrycker att detta begrepp och förståelsen av det som incident specific har fört fältet på villospår (jmf Stark, 2006).

digst pågående mönster av dominans, snarare än summan av enskilda episoder eller händelser, och dess sammanvävning och kombination av olika former av våld. Stark uppskattar att 60–80 procent av det våld som utövas mot kvinnor per definition är *coercive control* (Stark, 2009) och den omfattningen gör att det inte går att förstå som en form för våld som kan placeras i en typologi, utan som en specifik form av ojämlikhet som skadar kvinnor på ett annat sätt än fysiskt våld³. Hans definition av den här kontrollen, så central i familjer där våld utspelas, är följande:

Coercive control kan definieras som ett ständigt pågående mönster av dominans där den manliga förövaren väver ihop upprepat fysiskt och sexuellt våld med hotelser, sexuella kränkningar, isolation och kontroll. Det huvudsakliga resultatet är en fångliknande situation som kan upplevas som att vara gisslan eftersom det på samma sätt skadar en persons värdighet, frihet, självständighet och jag, och även [en persons] fysiska och psykiska integritet. (Stark, 2012, s. 7, min översättning)

Fenomenet *coercive control* innefattar fyra huvudsakliga tekniker eller strategier: att skada och skrämma (*coersion*) och övervaka och isolera (*control*). Det är de här strategierna, eller "the technology of coercive control" (Stark, 2009, s. 1514) som utforskas närmare i denna artikel. I fokus för artikeln är *coercive control* och vilka uttryck det tar och hur det utspelar sig i tonåringars liv. Artikeln kan därmed bidra med empirisk kunskap om taktikerna som används i *coercive control*, något som efterlyses i Stark (2006).

Metod och informanter

Den här artikeln bygger på intervjuer med tre tjejer i åldern 15–18 år som alla upplevt våld i nära relationer. De bor och är uppväxta i Norge. Alla tre har utsatts för psykologiskt våld, både ansikte mot ansikte och digitalt, två av dem har dessutom utsatts för sexuellt våld och en för grovt fysiskt våld. De tre intervjuerna ingår i ett större datamaterial inom ramen för studien Safeguarding Teenage Intimate Relationships (STIR), en europeisk forskningsstudie finansierad av EU:s Daphne III-program (grant, 2013–2015), med mål att utforska ungdomars våld i nära relationer, ansikte mot ansikte och digitalt, med hjälp av skolenkäter och kvalitativa intervjuer. Resultat från studien har tidigare publicerats, se till exempel Barter et al. (2017), Stanley et al. (2016), Hellevik och Øverlien (2016) och Hellevik et al. (2015).

³ Även Starks teori har kritiserats, bland annat av Arnold (2009) som betonar vikten av att förstå *coercive control* som en del av ett kontinuum av våld.

Urval

De tre informanterna i fokus för den här artikeln har valts ut från de kvalitativa data som samlades in i Norge inom ramen för STIR-projektet. Totalt genomfördes 22 intervjuer med våldsutsatta ungdomar, 19 tjejer och 3 killar⁴. De tre informanterna representerar väl det spektrum av våldserfarenheter, livssituationer och bakgrunder som de norska informanterna i de kvalitativa intervjuerna beskrev. De 22 ungdomarna som ingick i den norska delen av STIR-studien hade haft minst en romantisk eller intim relation, men vi lät dem själva definiera vilka relationer som kunde kallas romantiska eller intima⁵. De hade tillgång till internet och egen mobiltelefon, och de huvudsakliga sociala medier där ungdomarna själva uppgav att de var aktiva var Facebook, Instagram, Snapchat och Twitter (vid tiden för intervjun, våren och sommaren 2014). De 22 informanterna rekryterades bland annat genom skolor, kvinnojourer, teatergrupper och ungdomsgrupper. De tre informanterna som ingår i den här artikeln rekryterades via ett ungdomsläger, en ungdomsinstitution och en fältassistens som hade varit i kontakt med familjen en längre tid. Vi hade stora svårigheter att rekrytera informanter. I kontakt med verksamheter och organisationer upplevde vi både motstånd, rädsla och okunskap från "portvakterna" (jmf Øverlien, 2015). En stor ungdomsinstitution för flickor menade att det var en problematik som de inte hade någon erfarenhet av.

Design och etik

Intervjuerna var semistrukturerade och följde en intervjuguide noggrant för att resultaten skulle kunna jämföras mellan de deltagande länderna. De genomfördes på en ostörd plats, vald av den unga själv. Intervjuerna var cirka en timme långa, spelades in på band och transkriberades. I enlighet med norskt regelverk så inhämtades samtycke från föräldrar eller omsorgspersoner om ungdomen var 16 år eller yngre⁶. Ungdomar över 16 år gav självständigt samtycke. Projektet granskades och godkändes av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) och av University of Bristols Ethics of Research Committee.

4 Intervjuerna med de tre killarna som ingår i materialet kommer att analyseras och redovisas i en senare artikel.

5 Det här är en viktig metodologisk poäng. På norska kallas en flickvän eller pojkvän för kjäreste. Av projektets ungdomsgrupp lärde vi oss dock att det ska mycket till innan man kallar någon för kjäreste. En kjäreste är någon man planerar sommarlov med, man introduceras för varandras föräldrar och man markerar att man är i en relationship på Facebook. Om studiens utgångspunkt hade varit att vi önskade information om våld man blivit utsatt för, eller utsatt någon för, inom ramen för en kjäresterektion, så hade vi begränsat studien avsevärt och inte lyckats fånga det fenomen vi var intresserade av. I likhet med Gottzén och Kormaz (2013) hade vi som arbetade med projektet därför en öppen förståelse och bad ungdomarna inkludera både fasta och mer flyktiga relationer av romantisk och/eller intim karaktär.

6 Detta var ett krav från den etiska kommittén. Det är dock värt att nämna att kravet innebar att flera ungdomar inte kunde vara med, trots att de önskade det. Deras föräldrar gav inte samtycke, eller ungdomen själv önskade inte att föräldrarna skulle få veta att de haft en nära eller intim relation och ville därför inte att vi skulle ta kontakt.

Analys

Intervjuerna analyserades med hjälp av *framework analysis*, en form av abduktiv systematisk analys som lämpar sig väl för stora mängder kvalitativa data och data som ska analyseras mellan länder (Srivastava & Hopwood, 2009; Ritchie & Spencer, 1994). I en första analys synliggjordes den press och kontroll som genomsyrade våldet tjejerna utsatts för. Därmed valdes Evan Starks (2012; 2009; 2007) teori om *coercive control* som ett möjligt teoretiskt analysverktyg och hans fyra huvudtekniker för att utöva kontroll. Teknikerna exemplifieras genom citat, översatta från norska till svenska av artikelförfattaren.

Informanter i fokus för artikeln

Nina är 18 år gammal och har haft en jämnårig pojkvän sedan hon var 13 år.⁷ Hon bor tillsammans med sina biologiska föräldrar och en yngre bror. Nina går snart ut gymnasiet med högsta betyg och har stora ambitioner för framtiden. På sin fritid sjunger hon i kör, utövar sport och är aktiv politiskt. Hennes pojkvän har utövat sexuellt, materiellt och psykologiskt våld mot henne i flera år. Den största delen av det psykologiska våldet utövas digitalt, framför allt via mobiltelefon. Hon har försökt göra slut ett flertal gånger, men när våldet eskalerar tar hon tillbaka honom igen. Hon har inte berättat för någon om våldet, förutom för en skolsköterska som dock inte tog henne på allvar. Efter den negativa upplevelsen har hon valt att inte berätta för några andra vuxna.

Petra, som är 17 år, har haft många pojkvänner och har blivit utsatt för våld i 75 procent av relationerna (enligt hennes egen utsaga). De flesta pojkvännerna har varit avsevärt mycket äldre än henne. Våldet har bestått av grovt och livshotande fysiskt våld, sexuellt och psykologiskt, inklusive digitalt, våld. Hon har också upplevt våld från biologiska föräldrar och placerades på institution i tidig ålder. Hon trivs bra på den institution hon bor vid tiden för intervju och har en relation med en jämnårig pojke som inte utsätter henne för våld. Hon fyller snart 18 år och ska då slussas ut från institutionen och till eget boende. Hon går på gymnasiet, men ska gå om andra årskursen eftersom hon har för mycket frånvaro. Hon har berättat om våldet för några få jämnåriga kamrater.

Lisa är 15 år gammal och bor hemma hos sina biologiska föräldrar tillsammans med sin äldre bror. Lisa har under några månader haft en pojkvän, som gick i en årskurs över henne i samma skola. Hon går i grundskolan, har bra betyg, goda vänner, fritidsaktiviteter och god relation till sina föräldrar. Våldet hon utsatts för var psykologiskt och i huvudsak digitalt. När hon upplevde att våldet eskalerade dramatiskt berättade hon om det för sina föräldrar, som i sin tur kontaktade skolan. Den före detta pojkvännen fick byta skola.

7 Alla namn, platser och detaljer som kan avslöja informantens identitet är förändrade eller borttagna.

Att utsättas för våld genom digitala medier

Alla de 22 ungdomar som intervjuades i studien hade upplevt fysiskt, sexuellt och/eller psykologiskt våld ansikte mot ansikte. För några av dem förekom det fysiska våldet sällan eller inte alls. När de berättade om fysiskt våld så bestod det till största delen av mildare fysiskt våld, som örfilar och att bli dragen hårt i armen. Ett fåtal tjejer hade dock upplevt grovt och livshotande fysiskt våld, som att bli slängd nedför trappor eller slagen med knytnävar. Det sexuella våldet bestod till största delen av att bli övertalad eller pressad till samlag och andra sexuella handlingar. Några tjejer berättade också om att de blivit straffade genom sex om de sa eller gjorde något som pojkvännen menade var fel fick de "betala" med sexuella handlingar. Det psykologiska våldet ansikte mot ansikte handlade till stor del om kränkande och nedsättande könade kommentarer, hotelser och isolation. Tjejerna tillåts inte gå på fester eller prata med det motsatta könet. Både killar och tjejer berättar om hur flickvännen eller pojkvännen sa att de skulle skada sig själva eller andra om de inte fick det de ville. Ofta sker också ett materiellt våld. Våldsutövaren slänger saker runt sig så att de går sönder och slår med knytnäven i väggen nära hennes huvud, så att det blir märken. De här förtryckande beteendemönstren är tidigare beskrivna i litteratur om vuxnas relationer där det förekommer våld (jmf Dobash & Dobash, 1992; Enander, 2010; Holmberg & Enander, 2004; Hydén, 1995; 2005; Johnson, 2008; Stark, 2007; Walker, 1984). I ungdomarnas berättelser hör vi dock att en stor del av det psykologiska våldet utförs digitalt, via sociala medier och mobiltelefon. Med något enstaka undantag hade alla de 22 ungdomarna upplevt detta våld. Genom att använda de fyra grundstrategierna i Starks (2007; 2009) teori om *coercive control* (att skrämma, skada, övervaka och isolera) önskar jag nedan belysa hur digitala verktyg används i våldsutövandet och hur de påverkar de ungas vardagsliv. För att de olika teknikerna ska tydliggöras sammanställs de först i en tabell, innan de beskrivs med hjälp av citat.

Tabell 1. *Coercive control* utövat genom digitala medier, indelat i enlighet med Starks (2007) fyra grundtekniker.

Skrämma	Skicka eller lägga ut hotfulla meddelanden eller bilder på privata eller öppna forum på internet eller mobiltelefon.
Skada	Sprida rykten, dela privata bilder och text mot någons önskan, utöva utpressning eller hota någon om att lägga ut eller sända bild och/eller text till t.ex. föräldrar om man inte får som man vill (t.ex. få mer intima bilder), upprätta slutna grupper på sociala medier i syfte att trakassera och skada någon, kommentera bilder och text på ett sätt som kränker och förnedrar, ringa och skicka sms upprepade gånger i syfte att skada.
Övervaka	Ringa och skicka sms upprepade gånger i syfte att kontrollera var och med vem man är, installera appar som visar var någon befinner sig (som Find my friends), följa någon (genom t.ex. falska identiteter) trots att man blivit blockerad.
Isolera	Begränsa, radera eller förbjuda någon att ha en digital identitet, hota och blockera andra som är vän eller följare av ens partner.

Att skrämma – ”Jag ser dig, jag kommer snart och tar dig”

Mobiltelefoner och sociala medier är effektiva verktyg för att hålla kontakt med människor i sitt nuvarande eller tidigare liv. De här verktygen är dock effektiva även om den man försöker kontakta inte önskar kontakt. Petra, 18 år, har en rad olika strategier för att slippa kontakt med sina tidigare våldsamma pojkvänner. Hon blockerar dem på Facebook, hon byter telefonnummer och hon lägger aldrig ut bilder på Instagram som visar var hon befinner sig. Hon upplever dock att de gång på gång hittar henne, trots hennes ansträngningar.

Sommaren 2011 var jag ihop med en kille som hette Thomas, jag bodde mer eller mindre med honom, men det gick en månad innan han visade sina riktiga sidor, sin identitet, han hade tydligen rykte om att vara en kvinnomisshandlare, det visste ju inte jag, jag var 14, blev 15 det året, och han var 21 ... Om jag sa ett ord, så var det ständiga slag, här under (pekar mot magen och underlivet), så jag antingen tappade andan eller blev allvarligt skadad, men det syntes inte [för andra], på kroppen, att han hade gjort mig illa ... sen gjorde jag slut med honom ... då blev han arg ... det var flera gånger när jag gick i centrum, och så fick jag plötsligt ett meddelande: ”Jag ser dig, jag kommer snart och tar dig.”

Petra upplever, som flera av de utsatta ungdomarna, att även om det fysiska våldet upphör när hon gör slut, så eskalerar det psykologiska våldet, och risken för det fysiska våldet finns ständigt närvarande. Trots att hon bytt nummer flera gånger så får hon ett sms när hon går och handlar med vänner i centrum. Budskapet är tydligt,

han ”kommer snart och tar” henne. Det finns ingen plats där hon är helt säker, han ser henne var hon än är. Petra beskriver rädslan som förlamande. Stark (2009; 2007) beskriver att en dimension av *coercive control* är att offret upplever att förövaren är ständigt närvarande, vilket gör att kravet på att den våldsutsatte ska lämna våldsutövaren har begränsad effekt. Detta är män, menar Stark, som ”stannar”, oavsett var de fysiskt befinner sig i relation till offret och om offret har brutit relationen. *Coercive control* är alltså något som både kan utövas länge efter att relationen och eventuellt fysiskt våld har upphört, och med hjälp av digitala verktyg går det att utöva kontroll trots att den fysiska kontakten har upphört.

Nina får ständiga textmeddelanden (sms) från sin pojkvän som skrämmer och upprör. I textmeddelandena skriver han vad han ska göra mot henne och vad hennes bestraffning ska bli om hon inte är tillgänglig på mobilen. Rädslan som meddelandena och de obesvarade samtalen skapar handlar både om vad som kan hända när de ses nästa gång och om vad han kan göra mot sig själv om hon inte svarar. ”Han säger han ska hoppa. Många såna saker säger han.” Hotet om självmord är ständigt närvarande.

Rädslan sätter spår i både Nina och Petra. Nina beskriver hur hon sätter klockan på nätterna för att inte missa hans samtal och för att se att hon fortfarande lever och är därmed ständigt trött. Hon berättar hur hon ofta är rädd för att han ska stå där när hon vänder sig om, när hon minst väntar det, och hon har fantasier om att hon ska dö. Jag frågar hur relationen med hennes pojkvän påverkat hennes vardag.

Jag är ofta rädd, jag drar mig ofta undan för att prata med honom [i telefonen] eller lugna honom, en del såna sociala grejer som jag inte är med på för han ville att jag skulle prata med honom i telefonen. [Jag är] väldigt dålig att knyta mig till människor och väldigt rädd.

Även Petra berättar hur de före detta pojkvännernas psykologiska våld genom digitala medier påverkar henne. I likhet med Nina lägger hon aldrig ut bilder eller text som kan avslöja var hon är, och även om hon gett sina vänner instruktioner om att inte ”tagga henne”, det vill säga lägga ut bilder hon är med på eller lägga ut hennes namn som en länk, så hittar före detta pojkvänner henne ofta på det sättet. Att ständigt behöva försäkra sig om att hon inte finns med i bild och text på olika sociala medier tar stor tid i hennes vardagsliv. Hon svarar inte när de före detta pojkvännerna ringer, men ibland lånar de andras telefoner, och hon tror då att telefonsamtalen kommer från någon annan. Ovissheten om när och hur de kan få kontakt med henne sätter spår.

Jag går konstant och är rädd för att [de] ska komma och skada mig.

När den konstanta rädslan blev för tung att bära bestämmer sig Petra för att gå en kurs i självförsvar och bli vän med jämnåriga pojkar som kan fysiskt försvara henne vid behov. Upplevelsen av att kunna försvara sig när de före detta pojkvännerna till sist hittar henne gör rädslan lite mindre stark.

Att skada – ”Jag tänkte de tyckte jag var dum och billig”

Flera av ungdomarna i studien beskrev hur digitala medier används för att sprida rykten och skämma ut en före detta flickvän eller pojkvän och på så sätt åsamka skada. Flera flickor beskrev hur intima bilder och textmeddelanden spreds, bilder och text som var avsedda för endast pojkvännerna, och hur det kändes att gå till skolan en måndagsmorgon efter att hela klassen fått tillsänt bilder av ens nakna kropp, eller text där det påstods att hon var en hora. Reaktionerna lät inte vänta på sig och domen var ofta hård. Ingen ville längre prata med dem, och i matsalen satt de plötsligt ensamma. Lisa, 15 år, berättar hur bilder och text hon sänt via Snapchat användes mot henne när hon inte betedde sig som han önskade.

Han tog en skärmdump av meddelandena vi skickade varandra och så sparade han dem i ett privat album på sin mobiltelefon som han använde mot mig om jag inte ville göra saker, om jag inte ville följa med honom hem eller ... som att gå på födelsedagsfest i stället för att vara med honom, och han sände det till andra, sände det flera gånger, till andra i klassen.

Skammen Lisa beskriver efter att hennes klasskamrater fått ta del av sådant som bara var ämnat honom är stor. Det är trots allt hon som sänt meddelandena, i tron att han ska behålla dem för sig själv. Skadan hans val åsamkar henne är stor, och det tar lång tid för Lisa att åter bygga upp förtroendet från vänner igen. Bilden eller texten sprids i hög hastighet långt utanför Lisas närmaste nätverk, och hon fördöms och bestraffas gång på gång. De ständiga anklagelserna om att hon är ”en madrass” och ”en hora” får implikationer på Lisas sociala liv.

Jag hade det jobbigt med självkänslan och kroppsbilden, när han kallade mig hora så tänkte jag att det kanske är flera som tänker att jag är det, jag höll avstånd till killar om någon kanske skulle tro att jag var det. Jag höll mig för mig själv, tackade nej när mina tjejkompisar skulle träffas, för jag tänkte att de tyckte jag var dum och billig.

Att vara ung innebär ofta att vara osäker på sig själv, på ens utseende, beteende och tillgångar. Bristande erfarenhet och en snabbt förändrad kropp kan skapa otrygghet och oro. I Lisas fall skapas dock osäkerheten också av att hon inte vet vem eller

vilka som har sett de bilder och texter hennes pojkvän har spritt mot hennes vilja på mobiltelefonen. En bild eller text som är tänkt som en "flört" mellan två personer i en intim relation, kan bli tolkad på många andra sätt när den når de obehöriga.

Att övervaka – "Förr eller senare måste jag ta upp telefonen"

Sociala medier som Facebook och Instagram är också effektiva verktyg om man önskar övervaka en annan person. Det finns också appar, som Find my friends, som man kan hämta för att kunna se var en person befinner sig under dygnets alla timmar. Ninas pojkvän sedan fem år tillbaka använder huvudsakligen mobiltelefonen för att övervaka var hon befinner sig och vem hon är med. Han kräver att hon är ständigt tillgänglig på telefon och ringer henne och skickar textmeddelanden många gånger, dag som natt. Ofta räcker det med att hon svarar, så lägger han på. Att hon svarar är tillräckligt för att hans poäng ska ha kommit fram. Hon ska finnas tillgänglig dygnet runt. Till slut har Nina fått nog.

För ett par månader sen sa jag att nu går det inte längre, jag sa jag lägger bort mobilen och jag kommer inte svara dig, så ringer han *alla* jag känner, han skriver på *alla* mina bilder på Facebook, jag kan ha upp till 70 obesvarade samtal och 20 sms:er med bara massa svärord, alla möjliga fula förfärliga saker som kan sägas.

Nina gör inte bara slut, hon talar om att hon tänker lägga bort mobilen och därmed inte svara honom när han ringer. Reaktionen blir våldsam och omedelbar. Hon ser ingen annan möjlighet än att ta honom tillbaka. "Förr eller senare måste jag ta upp telefonen ... det går inte att gömma sig", säger Nina.

Även om Nina, Petra och Lisa har blockerat sina före detta våldsutövande pojkvänner, så kan de helt eller delvis följa sina (före detta) flickvänner genom andra vänner, eller genom att upprätta så kallade falska identiteter på Facebook. Ninas pojkvän kommenterar ofta hennes och andras bilder på ett sätt som bara hon förstår. Endast hon vet att hans kommentarer är hotfulla eller kränkande. En viktig poäng här är att inga av informanterna har upplevt att uttalat hotfulla och kränkande kommentarer läggs ut öppet, så att alla kan se. Den typen av text skickas i dolda forum, som Facebook Messenger. En informant upplevde att pojkvännen upprättade ett stängt forum på Facebook, efter att hon hade gjort slut, där hennes klasskamrater bjöds in och där syftet var att dela rykten och tala illa om henne.

Att isolera – "Han bara typ tog över hela mitt liv"

När man är 15 år och blir ihop med någon så ger man den personen sina lösenord, eftersom man vill visa att man inte har något att dölja. Den bestämda uppfattningen om hur det är att vara ung och ihop med någon blev tydlig både i intervjuerna och

i samtal med den ungdomsgrupp som var knuten till projektet. Med tillgång till en persons konton på till exempel Facebook eller Snapchat kan man kontrollera och moderera personens digitala identitet och isolera den från det och dem man önskar. Informanterna berättar hur pojkvänner raderar manliga Facebookvänner och Instagramföljare, och hur de skickar hotfulla meddelanden till personer av det motsatta könet om att de ska hålla sig undan. På så sätt isoleras ungdomen, det digitala sociala nätverket minskar och möjligheten att skapa nya kontakter begränsas. Lisas före detta pojkvän gjorde allt detta, men tog sedan ett steg till. Hon berättar att han gick in på hennes Instagramkonto och raderade och hotade alla hennes manliga vänner. Intervjuaren frågar om han gjorde något mer.

Lisa: Han raderade foton som han inte gillade att jag hade lagt ut och ... bara typ av tog över hela mitt liv, och han gjorde samma sak på Twitter ... för han fick veta att jag hade samma lösenord. Och efter ett tag så tog han bort även mitt Instagram.

Intervjuare: Så när du loggade in ...

Lisa: Så fanns ingenting där.

Stark (2009; 2007) beskriver män som utövar *coercive control* som omnipotenta, att de upplever att de har en total, obegränsad makt och därmed rätt att styra över sina flickvänners eller fruars tillvaro. I sin iver att kontrollera Lisas digitala liv, så raderade hennes pojkvän slutligen hela hennes profil. Inget fanns kvar av fotografier, meddelanden, kommunikation med vänner etc. Han tillät henne inte att ha någon form av socialt digitalt liv, vilket för Lisa hade stora implikationer på hennes identitet även i "det verkliga livet".⁸

Isolation är den centrala strategin i *coercive control* och då i synnerhet isolationen från vänner, familj och andra betydelsefulla personer och potentiella hjälpare, som lärare och vänners föräldrar (se Stark, 2007). Lisa blir isolerad från vänner genom att hennes pojkvän tar över hennes digitala liv, men också genom att han sprider rykten om henne, delar privata bilder med klasskamrater och genom att hota henne så att hon inte berättar om våldet för sina föräldrar. Vardagen beskrivs som ensam, både på grund av att han lyckas begränsa hennes sociala kontakter och för att hon själv börjar ifrågasätta om hon är socialt acceptabel. Att bli isolerad under tonårstiden då identiteten formas och man utvecklar och lär sig socialt samspel kan få stora konsekvenser. Lisa beskriver hur hon länge efter att relationen är över har svårt med tillit till andra och att hon plågas av dåligt självförtroende.

⁸ I verkliga livet eller in real life (IRL) är ett ofta kritiserat begrepp eftersom det inte har någon resonans i ungdomars liv i dag. Det som vuxna ofta ser som två arenor, online och offline, är för många ungdomar en och densamma. I brist på andra begrepp, och för att poängen skulle bli tydlig, valde jag ändå att använda begreppet här.

Diskussion

Våld i nära relationer och dess dynamik har utforskats i ett stort antal studier och beskrivits i en uppsjö av litteratur sedan 1970-talet. Även frågan om vuxnas våld mot barn har väckt stor uppmärksamhet och beforskats flitigt under ett antal årtionden. Fenomenet ungdomars våld i nära relationer är dock i mycket liten grad utforskat, möjligen eftersom det hamnar mellan dessa två forskningsområden. Det handlar om våld i nära relationer, men både offer och förövare är barn. Våldet sker i den intima sfären, men inte nödvändigtvis i hemmets domän. Relationen mellan offer och förövare kan vara mycket kortvarig, och inte heller äger de hus ihop, har barn tillsammans eller ett äktenskap att bevara. På många sätt skiljer sig alltså betingelserna för ungdomar jämfört med vuxna. Inte minst har de unga tjejerna och killarna växt upp i en tid då jämställdhetens fana bars högt. Trots det är dynamiken och uttrycket i ungdomar och vuxnas våldsutsatthet i de nära relationerna mer lika än olika. De olika formerna för våld överlappar varandra, det fysiska våldet sker hand i hand med det psykiska och det sexuella våldet i dess breda bemärkelse är omfattande. Sex används för att bestraffa, de verbala kränkningarna har ofta könskonnotationer och flickors sexuella tillgänglighet förväntas samtidigt som det klandras. Våldet sker i det dolda. Det fysiska våldet riktas mot områden på tjejens kropp som inte syns, och det psykologiska digitala våldet sker (om inte målet är att sprida rykten och föra skam över någon) i dolda forum som mobiltelefoner och Facebook Messenger. Våldet är förenat med en hög grad av tabun och starka känslor av skam, man berättar sällan för andra och rapporterar ännu mer sällan till någon myndighet eller person med anmälningsplikt (Hellevik et al., 2015). Alla de här uttrycken, eller företeelserna, är väl dokumenterade och empiriskt underbyggda "sanningar" inom forskningsfältet våld i nära relationer (jmf t.ex. Johnson, 2008; Stark, 2007; Dobash & Dobash, 1992; Walker, 1984).

Detta fynd, att våldsdynamiken mellan ungdomar i nära relationer på många sätt liknar det vuxna utsätts för, tydliggörs genom att använda Starks (2009; 2007; 2006) förståelse av *coercive control* som teoretiskt verktyg. Jag menar att teorin som utvecklats med forskning och kliniska erfarenheter om mäns våld mot kvinnor som grund, ansikte mot ansikte, också finner resonans i ungdomars berättelser om hur digitala medier och mobiltelefoner används för att utöva våld. Det beskrivna våldet är därmed inte "nytt" och bör inte benämnas i en egen kategori (som "digitalt våld" eller "elektroniskt våld"). Digitala medier kan förstås som plattformar som möjliggör och effektiviserar våldsutövandet, men dess uttryck liknar i stora delar det psykologiska våld som sker ansikte mot ansikte och kan därför kategoriseras som en subkategori under psykologiskt våld. Rykten som kränker och nedvärderar har kvinnor utsatts för i alla tider. Skillnaden ligger i effektiviteten och förövarens möjlighet att kunna kontrollera spridningen. I dag krävs det endast en

sekunds knapptryck, så förlorar aktören kontrollen över budskapet och multipliceringen kan starta. Här krävs också en förståelse för vad det innebär att vara tonåring och få en text eller en bild med sexuell innebörd spridd mot sin vilja, att bli raderad från Instagram eller ha 20 hotfulla sms på sin mobiltelefon. Kanske har generationsgapet mellan tonåringar och deras föräldrar aldrig varit så stort som i dag. Medan föräldrar födda på 1960- och 70-talen förvånat kan fråga sig varför man som tonåring ständigt måste vara aktiv på sociala medier och på mobiltelefonen eller hur det kommer sig att man skickar bilder med sexuell innebörd när man vet om riskerna, så ser tonåringars verklighet ofta annorlunda ut. Livingstone, Mascheroni och Staksrud (2017) konstaterar att "i ökande grad runt om i världen så är barn i dag alltid 'på', eller önskar att de kunde vara 'på', eftersom både de, deras familjer och deras skolor förlitar sig på Internet för alla dimensioner av deras barndom" (s. 2). Att vara 15 år i dag är att vara på sociala medier. Att bli raderad och utestängd, som Lisa upplevde, är att inte längre finnas till. Att skicka bilder med sexuell innebörd till den man är i en romantisk relation till är vanligt förekommande bland tonåringar i dag (Hellevik & Øverlien, 2016; Wood et al., 2015). Problemet är när bilden sprids mot ens vilja när relationen är slut. Eftersom "alla" är "på" så förlorar både den ursprungliga avsändaren och den som utsätts kontrollen mycket snabbt. På samma sätt blir arbetet med att försöka kontrollera vilka bilder som finns på Internet, genom att till exempel be om att inte bli "taggad", en näst intill omöjlig uppgift. Internet är i dag en påtaglig del av tonåringars "verkliga liv" och kan på många sätt berika, utveckla och förenkla. För unga utsatta för våld i en nära relation blir dock det faktum att "alla" ständigt är "på" något som komplicerar och försvårar utsattheten ytterligare.

Vidare visar intervjuerna med de utsatta ungdomarna i den här studien på den höga grad av *coercive control* tjejerna utsätts för och, i linje med Stark (2009; 2007), hur det är kontrollen snarare än det fysiska våldet som förenar deras utsatthet (liknande fynd har forskning om våldsutsatta kvinnor funnit, jmf t.ex. Brännvall, 2016). Jag väljer att förstå *coercive control* som en form av våld som möjliggörs av ojämlika maktstrukturer. De kontrollerande handlingarna, som att skapa falska identiteter på Facebook för att kunna följa och övervaka en person som försökt blockera en, kan förstås som intentionella, där syftet är att på något sätt åsamka skada. Handlingarna kan därmed förstås som våld, men hade inte varit möjliga i ett samhälle med jämlikhet mellan könen. Handlingarna sker mellan det omöjliga och det möjliga (jmf Hydén, 1995), i glappet mellan det som inte borde vara möjligt, men ändå är det. Dessutom kan man dra slutsatsen att när man bad ungdomarna att beskriva hur de hade blivit utsatta via digitala medier, så beskrev de handlingar som alla går att förstå som kontrollerande. Syftet var tydligt, här fanns en intention att skrämja, skada, övervaka och/eller isolera.

En allmän vedertagen förståelse av våld är att det innebär någon slags fysisk handling, och att den fysiska dimensionen av våld är överordnad den psykiska (Kelly, 1988; Featherstone & Trinder, 1997). Möjligen handlar det om att det i forskning är lättare att fånga det fysiska våldet genom att i till exempel en enkät fråga om de fysiska slagen, än att fånga den mer undflyende och allomfattande kontrollen. Här krävs ytterligare kvalitativ forskning som genom att lyssna till våldsutsatta personer kan beskriva hur en vardag kan se ut där kontrollen, hoten och rädslan genomsyrar, med eller utan det fysiska våldet. Jag menar vidare att framtida forskning bör utforska skillnaderna mellan ungdomar och vuxnas våldsutsatthet närmare, hur våldsdynamiken och konsekvenserna av våld mellan ungdomar i nära relationer skiljer sig, eftersom en ökad kunskap om fenomenet gör att vi lättare kan intervensera och stödja. Stark (2009; 2007) visar hur *coercive control* förnekar kvinnor självständighet, autonomi och grundläggande rättigheter. På vilket sätt påverkar detta en 15-årig tjej som träffat sin första pojkvän och som på grund av bristande erfarenhet har lite kunskap om vad som kan förväntas i en nära relation, vad man som ung tjej bör acceptera och inte och vilka rättigheter hon har? Vad betyder det för hennes framtida relationer att hon förnekas sin autonomi och sina rättigheter i den första nära relationen med det motsatta könet? Vilka konsekvenser får det för hennes sociala liv, hennes skolprestationer och hennes hälsa? Vidare är det viktigt att framtida forskning också fokuserar på tonårspojkarna som utövar våldet. Starks (2009; 2007) teori är grundad i ett samhälle som i sina grundvalar förstås som ojämlikt och sexistiskt. De nordiska länderna är erkända för deras jämlikhet mellan könen, för lika möjligheter oberoende av kön. Trots det genomsyrar sexuell press och tvång, kränkande sexuella handlingar och sexistiska ord intervjuerna med tjejerna i den här studien. Och här finns ännu en möjlighet för framtida forskning: att specifikt utforska hur sex används i relation till våld bland tonåringar och vilka föreställningar de har om kön, makt och jämlikhet.

Konklusioner

Våld mellan ungdomar i nära relationer är ett allvarligt och komplext samhällsproblem som visar liknande mönster och fenomenologi som våld mellan vuxna i nära relationer och måste därför tas på lika stort allvar. För att ungdomarna ska få den hjälp och det stöd de behöver, så kan våldet inte definieras som mobbning, eller reduceras till att förstås som "tonårsproblem", "kärleksbekymmer" eller "kärleksnabb". Det våld som utövas på digitala medier bör inte heller kategoriseras som en ny form av våld. Jag menar att digitala medier bör förstås som plattformar som möjliggör och effektiviserar våldsutövandet, men som den här artikeln har visat så liknar dess fenomenologi i stora delar det psykologiska våld som sker

ansikte mot ansikte och kan därför kategoriseras som en subkategori under psykologiskt våld. Slutligen, när vi som hjälpare möter de här ungdomarna så kan vi inte möta dem med moral och vår egen generations föreställningar om vad som är normalt eller avvikande i en tonårsrelation. Om vi möter ungdomarna med fördomanden och okunskap ökar vi generationsklyftan och chanserna att ungdomar ska söka stöd i vuxna minskar än mer. Här har vi en särskild utmaning när det gäller digitala medier.

Referenser

- Ackard, D.M., Neumark-Sztainer, D. & Hannan, P. (2003) Dating violence among a nationally representative sample of adolescent girls and boys: Associations with behavioral and mental health. *Journal of Gender Specific Medicine*, 6(3): 39–48.
- Alvarez, A.R.G. (2012) "IH8U": Confronting cyberbullying and exploring the use of cybertools in teen dating relationships. *Journal of Clinical Psychology*, 68(11): 1205–1215.
- Arnold, G. (2009) A battered women's movement perspective of *coercive control*. *Violence Against Women*, 15(12): 1432–1443.
- Barter, C., McCarry, M., Berridge, D. & Evans, K. (2009) *Partner exploitation and violence in teenage intimate relationships*. London: NSPCC.
- Barter, C., Stanley, N., Wood, M., Lanau, A., Aghaie, N., Larkins, C. & Øverlien, C. (2017) Young people's online and face-to-face experiences of interpersonal violence and abuse and their subjective impact across five european countries. *Psychology of Violence*, 7(7): 375–384.
- Blom, H. (2015) *Violence exposure among Swedish youth*. Akademisk avhandling. Umeå University Medical Dissertations, New Series No 1730.
- Brottsförebyggande rådet (2009) *Våldet mot kvinnor och män i nära relationer: Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet*. Rapport 1009:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2015) *Skolundersökningen om brott*. [<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2016-12-20-skolundersokningen-om-brott-2015.html>]. Hämtat: 2017-10-02.]
- Brännvall, M. (2016) *Frigörelse med förhinder: Om polisanmälan vid våld i nära relationer*. Akademisk avhandling. Malmö: Malmö högskola.
- Center for Disease Control and Prevention (2013) Youth Risk Behavior Study. [http://www.cdc.gov/mmwr/pdf/ss/ss6304.pdf?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=youth-risk-behavior-surveillance-united-states-2013-pdf]. Hämtat: 2018-07-01.]
- Center for Disease Control and Prevention (2015) Youth risk behavior surveillance – United States 2015 [https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/2015/ss6506_updated.pdf]. Hämtat: 2017-10-02]
- Dobash, R.E. & Dobash, R.P. (1992) *Women, violence and social change*. New York: Routledge.
- Draucker, C.B. & Martsof, D.S. (2010) The role of electronic communication technology in adolescent dating violence. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(3): 133–142.
- Enander, V. (2010) "A fool to keep staying": Battered women labeling themselves stupid as an expression of gendered shame. *Violence Against Women*, 16(1): 5–31.

- Espelage, D. & Holt, M. (2007) Dating violence & sexual harassment across the bully-victim continuum among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(6): 799–811.
- Featherstone, B. & Trinder, L. (1997) Familiar subjects? Domestic violence and child welfare. *Child and Family Social Work*, 2: 147–159.
- Finkelhor, D., Turner, H.A., Shattuck, A. & Hamby, S.L. (2015) Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse. Results from the National Survey of Children's Exposure to Violence. *JAMA Pediatrics*, doi:10.1001/jamapediatrics.2015.0676.
- Gottzén, L. & Korkmaz, S. (2013) Killars våld mot tjejer i nära relationer. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:1. *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Hellevik, P. & Øverlien, C. (2016) Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths. *Scandinavian Journal of Public Health*, doi:10.1177/1403494816657264.
- Hellevik, P., Øverlien, C., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C. & Stanley, N. (2015) Traversing the generational gap: Young people's views on intervention and prevention of teenage intimate partner violence. I: N. Stanley & C. Humphreys (red.) *Domestic violence and protecting children: New thinking and approaches*. London och Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Helweg-Larsen, K. & Fredriksen, M.L. (2007) Mænds vold mod kvinder. Omfang, karakter og indsats mod vold. [http://www.si-folkesundhed.dk/upload/m%C3%A6nds_vold_mod_kvinder_002.pdf. Hämtat: 2016-10-24.]
- Holloway, D., Green, L. & Livingstone, S. (2013) Zero to eight: Young children and their internet use. London: EU Kids Online. [http://eprints.lse.ac.uk/52630/1/Zero_to_eight.pdf]
- Holmberg, C. & Enander, V. (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa böcker.
- Hydén, M. (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
- Hydén, M. (2005) "I must have been an idiot to let it go on": Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology*, 15(2): 171–190.
- Janson, S., Jernbro, C. & Långberg, B. (2011) *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Johnson, M.P. (2008) *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Kelly, L. (1988) *Surviving sexual violence*. Oxford: Polity Press.
- Kowalski, R.M., Giumetti, G.W., Schroeder, A.N. & Lattanner, M.R. (2014) Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4): 1073–1137.
- Livingstone, S., Mascheroni, G. & Staksrud, E. (2017) European research on children's internet use: Assessing the past and anticipating the future. *New Media & Society*, 1–20. doi: 10.1177/1461444816685930.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (red.) (2016) *Vold og overgrep mot barn og unge: Omfang og utviklingstrekk 2007–2015*. Rapport nr 5/16. Oslo: NOVA.
- NCK (2014) Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnor och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa. NCK rapport 2014:1
- Nybergh, L., Taft, C., Enander, V. & Krantz, G. (2013) Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Sweden: Results from a population-based survey. *BMC Public Health*, 13: 845–858.

- Oldrup, H., Nygaard Christoffersen, M., Kristiansen, I.L. & Vernstrøm Østergaard, S. (2016) *Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge i Danmark 2016*. Köpenhamn: SFI.
- Olweus D. (2004) *The Olweus bullying prevention program: Design and implementation issues and a new national initiative in Norway*. I: P.K. Smith, D. Pepler & K. Rigby (red.) *Bullying in schools, how successful can interventions be?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Patchin, J.W. & Hinduja, S. (2015) Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and violent behavior*, 23: 69–74.
- Ritchie, J. & Spencer, L. (1994) Qualitative data analysis for applied policy research. I: A. Bryman & R.G. Burgess (red.) *Analyzing qualitative data*. London: Routledge.
- Sabella, R.A, Patchin, J.W. & Hinduja, S. (2015) Cyberbullying myths and realities. *Computers in Human Behavior*, 29(6): 2703–2711.
- Schütt, N.M., Frederiksen, M.L. & Helweg-Larsen, K. (2008) Unge og kærestevold i Danmark. En landsdækkende undersøgelse af omfang, karakter og følger af vold blandt 16-24-årige med fokus på vold i kæresteforhold: Statens Institut for Folkesundhed.
- Smith, J. & Williams, J. (1992) From abusive household to dating violence. *Journal of Family Violence*, 7(2): 153–165.
- SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Statens offentliga utredningar.
- Srivastava, P. & Hopwood, N. (2009) A practical iterative framework for qualitative data analysis. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1): 76–84.
- Staksrud, E. (2012) *Children and the internet: Risk, regulation, rights*. Oslo: Oslo universitet.
- Staksrud, E. & Livingstone, S. (2009) Children and online risk: Powerless victims or resourceful participants? *Information, Communication & Society*, 12(3): 364–387.
- Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C., Lanau, A. & Øverlien, C. (2016) Pornography, sexual coercion and abuse, and sexting in young people's intimate relationships: A European study. *Journal of Interpersonal Violence*. doi:10.1177/0886260516633204.
- Stark, E. (2007) *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford: Oxford University Press.
- Stark, E. (2009) *Rethinking coercive control*. *Violence Against Women*, 15(12): 1509–1525.
- Stark, E. (2012) Re-presenting battered women: Coercive control and the defense of liberty [http://www.stopvaw.org/uploads/evan_stark_article_final_100812.pdf]. Hämtat: 2016-10-24.]
- Statens Folkhälsoinstitut (2009) Kartläggning av psykisk hälsa av barn och unga. Resultat från den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009. [<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/5d2cd1efcf374fe9967f5fbb9af3c150/kartlaggning-psykisk-halsa-barn-unga.pdf>]. Hämtat: 2017-10-02.]
- Thoresen, S. & Hjemdal, O.K. (red.) (2014) *Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).
- Zeig, J., Dank, M., Yahner, J. & Lachman, P. (2013) The Rate of Cyber Dating Abuse Among Teens and How It Relates to Other Forms of Teen Dating Violence. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(7): 1063–1077.
- Volpe, E.M., Hardie, T.L., Cerulli, C., Sommers, M.S. & Morrison-Beedy, D. (2013) What's age got to do with it? Partner age difference, power, intimate partner violence, and sexual risk in urban adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(10): 2068–2087.
- Walker, L.E.A. (1984) *The battered woman syndrome*. New York: Springer.
- Wood, M., Barter, C., Stanley, N., Aghtaie, N. & Larkins, C. (2015) Images across Europe: The send-

ing and receiving of sexual images (sexting) and associations with intimate partner violence in young people's relationships, *Youth Services Review*, 59: 149–160.

Øverlien, C. (2015) Våldsforskning om och med barn och ungdom: Metodiska och empiriska utmaningar. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 22(3–4): 231–243.